

ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ТА ЕКОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ

Актуальність теми дослідження. Розв'язання екологічних проблем, пошук оптимальної стратегії розвитку системи «суспільство-природа», досягнення гармонізації відносин між її основними елементами привертають увагу як науковців, так і численних міжнародних організацій. Це пов'язано із зростаючою небезпекою руйнування підвалин життя людини в умовах екологічної кризи. Здійснюючи масштабні перетворення біосфери, людина перетворює умови власного існування в сучасному світі у життєво небезпечні, ризиковані, нестабільні та проблематичні. За таких обставин виникає потреба в напрацюванні нових теоретичних, методологічних та соціально-філософських засобів аналізу сучасної екологічної кризи. Глибоке осмислення її сутності, особливостей динаміки та впливу на розвиток екосистем та суспільства дає змогу осягнути проблему в цілому. **Мета і завдання дослідження.** Розробка філософсько-антропологічної концепції екологічної культури як основи екологічної безпеки держави. Розкрити сутність екологічної культури на основі побудови її структурно-функціональної моделі. Виявити потенційні можливості екологічної культури у виробничій, соціальній, науковій, політичній, етичній і естетичній сферах. Визначити механізми реалізації екологічних знань в освіті і вихованні для сприяння розвитку екологічної культури і стабілізації екологічної безпеки. **Об'єкт дослідження.** Феномен екологічної культури і свідомості в сучасних інтерпретаціях. **Предмет дослідження.** Явище екологічної культури та свідомості як необхідна передумова формування екологічної безпеки держави. Основною метою економічної освіти є формування екологічної культури студентської молоді, формування навичок, фундаментальних екологічних знань, екологічного мислення та свідомості, що ґрунтується на ставленні до природи як універсальної, унікальної цінності [1, с.19]. Екологічна і культурологічна проблематика, ґрунтуючись на фундаментальних відносинах «людина – природа», не просто мають багато спільного, а є родинними. Культура, з одного боку, являє собою результат розвитку відносин людини і природи. З іншого боку – від рівня її розвитку залежить така важлива для людства обставина, як способи і форми відносин та взаємодія суспільства з навколишнім природним середовищем. Екологічна ситуація у світі досить складна і потребує негайних заходів. Для можливості реалізації таких мір необхідним є усвідомлення як студентською молоддю, так і всім суспільством глибини та важливості екологічних проблем. Проблеми формування екологічної культури осмислювалися та обговорювалися багатьма дослідниками. Серед них слід назвати таких вчених як М. М. Кисельов, В. С. Крисаченко, О. І. Салтовський, М. Ф. Тарасенко. Знаковими є роботи видатного українського природодослідника і філософа В. Вернадського, зокрема його праці «Роздуми натураліста», «Проблеми біогеохімії», «Філософські думки натураліста» та інші. Сьогодні критиці споживацького, вузько прагматичного ставлення до природи приділяється немало уваги. Така критика є, безумовно, справедливою та корисною і в методологічному, й у світоглядному сенсах. Людство не просто стурбоване романтичним завданням охорони природи взагалі його насамперед цікавить цілком прозаїчне питання - про перспективи цивілізації та збереження необхідних умов для її подальшого розвитку [2, с.112]. Екологічні питання органічно не тільки входять як складова частина в економіку і політику, а й стають невід'ємним компонентом людської культури. Екологічна криза, що вразила нашу планету, внесла істотні корективи у відносини людини і природи, змусила переосмислити всі досягнення світової цивілізації. Приблизно із 60-х рр. минулого сторіччя, коли перед людством уперше так гостро постала проблема знищення всього живого внаслідок промислової діяльності, почала формуватися нова наука – екологія і, як наслідок цього, виникло поняття «екологічна культура». Екологічна культура – це рівень сприйняття людьми природи, навколишнього світу й оцінка свого місця у світі, ставлення людини до світу. У зв'язку з глобальною екологічною кризою, необхідно з'ясувати, які відносини людини і природи можна вважати гармонійними, як людська діяльність впливає на навколишнє середовище і визначити, чому екологічна культура така важлива особливо нині. Також не менш важливо визначити, як рівень екологічної культури співвідноситься із ситуацією у світі, в яких кореляційних відносинах вона перебуває з глобальною екологічною кризою. Рівень екологічної культури прямо пропорційний екологічній ситуації у світі і перебуває у прямій залежності від сприйняття біосфери. Сьогодні екологічна компетентність стає безсумнівною та обов'язковою ознакою культури. Людське ставлення до природного довкілля передбачає не тільки раціональне, грамотне використання сил і ресурсів природи, а й відповідальність за найвіддаленіші результати цього використання. «Культура, – писав М. Тарасенко, – це не тільки показник універсальності і свободи людини, але і в рівній мірі показник її відповідальності перед світом. Причому в тенденції закономірності така: чим більше людська діяльність стає універсальною і вільною щодо зовнішнього світу, тим більше зростає відповідальність людини перед природою як ойкуменною людської культури» [3, с. 69]. Така відповідальність у масовій свідомості не виникає сама собою. Її необхідно виховувати. Подолання екологічної кризи залежить не тільки від господарсько-економічної діяльності людей, а й від морального вдосконалення людини, культури її відносин із природою та іншими людьми. Між екологією і культурою існує нерозривний зв'язок: якість взаємодії людини з навколишнім середовищем завжди відображає той рівень культури, носієм якого вона є. Виховання екологічної культури молодого покоління допоможе відновити втрачену рівновагу і гармонію у відносинах «людина – природа». Чи не це мав на увазі М. Реріх, говорячи про те, що «життя може бути відтворене стверджувальним поняттям «культура»? Отже, культура – це та сфера людського буття, де варто шукати відповіді на екологічні проблеми, оскільки в її основі лежать життєві цінності, або, як нерідко кажуть, загальнолюдські цінності. Тому культурознавчий підхід до екологічної проблематики видається цілком коректним і виправданим. Але, на великий жаль, проблема «екологічної культури» ще маловивчена: практично немає літератури, яка була б присвячена цій надзвичайно важливій темі, хоча все ж можна виокремити що проблематику у творчаві відомих учених. Одним із перших, хто підійшов до проблеми екокультури, був відомий український мислитель і дослідник В.Вернадський: він уперше ґрунтовно опрацював термін «біосфера», займався проблемами людського фактора в існуванні світу. Також можна назвати праці Мальтуса, Ле Штальє-Брауна, Б. Коммонера й ін. Сам термін «екологічна культура» з'явився лише у 20-х рр. Минулого століття (у працях представників американської школи «культури екології») на означення сукупності відповідних екокультурних норм («заборон» і «дозволів»), хоча корені екологічних компонентів сягають ще до історичних часів. У цьому плані екологічну культуру можна визначити «як певну програму, опрем'янену в діяльності, на основі якої суб'єкт природокористування буде свій історично конкретний процес взаємодії з природою» [4, 114 с.]. Формування екологічної свідомості суб'єкта розглядається як загальнонавчальна ідея екологічної освіти, а еколого-освітня система ХХІ століття, в свою чергу, має бути зорієнтована на розвиток компонентів світогляду людини. Отже, сучасна система екологічної освіти повинна здійснювати трансляцію екологічних знань і культури від минулих поколінь до теперішніх. В сучасних умовах розвиток екологічного світогляду суб'єкта має підтримуватись екологічною освітою, яка спрямована на становлення екологічної свідомості «ноосферної особистості», тобто на формування людини, яка здатна розв'язувати глобальні проблеми, забезпечувати виживання цивілізації та збереження біосфери. Як відмічають Ф.Я.Палинчак і Г.В.Платонов, екологічна свідомість – це усвідомлення екологічної ситуації, яка складається, з тих зв'язків і стосунків між людьми, що формуються в процесі їхньої діяльності по забезпеченню оптимальних умов функціонування системи «природа-суспільство». Тому вчені наголошують на необхідності акцентування уваги на ролі діяльності в екологічній системі [5, с. 7]. Автори мають на увазі, що екологічна діяльність виявляє чіткі закономірності та умови взаємостосунків людини з природою. Дійсно, саме в процесі свідомої діяльності особистості і відбувається формування підструктур екологічної свідомості. **Висновок.** Екологічна культура обумовлює відповідність соціальної діяльності і законів природної цілісності, зокрема, відповідність людської активності і такої якості природного середовища, як його життєпридатність. Наука, техніка, технологія в полі екологічної культури є специфічними способами самовизначення людського буття у його взаємозв'язку з природою в процесі суспільно-історичної практики. Регулятором екологічної культури виступає екологічна свідомість, а інструментом формування екологічної свідомості є екологічні цінності, історично обумовлені форми зацікавленого діяльного ставлення суб'єктів до об'єктів природи.

Література

1. Курняк Л.М. Формування екологічної культури студентської молоді в умовах системних трансформацій в сучасній Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філос. наук: спец. 09.00.10 – філософія освіти / Л. М. Курняк. АПН України; Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. К., 2007. 19 с.
2. Киселёв Н. Н. Мирозрание и экология / Н. Н. Киселёв. – Киев: Наукова думка, 1990. 140 с.
3. Тарасенко М.Ф. Природа, технологія, культура / М. Ф. Тарасенко. Київ: Наукова думка, 1985. 391 с.
4. Салтовський О.І. Основи соціальної екології / О. І. Салтовський. Київ: МАУП, 1997. 168 с.
5. Палинчак Ф.Я. Экологические отношения, сознание, деятельность / Ф.Я. Палинчак, Г.В. Платонов // Вестник МГУ. – Сер. 7 : Философия. 1984. № 4. 194 с.